

Fəzi Ələkbərlili

**A.M.E.F. Fəlsəfi
İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru**

6-cı Yazı

Əgər Tehran hökuməti Türkdən, o cümlədən Güney Azərbaycan türklərinin nə qədər milli haqqını bərpə etməkdənsə, assimilyasiya siyasətinə davam edəcəksə, o zaman yeni bir Türkdövlətinin yaranması qaçılmaz olacaqdır. Bizcə, artıq hazırda Güney Azərbaycan türklərinin de Tebrizdə yeni bir Türkdövləti yaratmaqdan başqa yolu qalmayıb. Çünki ötən 40 il ərzində İslam dini adı altında hakimiyyəti idarə edən İran İslam rejimi əryançı qılığundan və Türkdüşmənciliyindən əl çəkəndi. Bu isə o deməkdir ki, 54 illik Pəhləvilər rejimi kimi İran İslam hakimiyyətinin də Türkün haqqını Türkə vermək niyyəti yoxdur üstəlik, aşkar şəkildə Türkdüşmənciliyi siyasətini də aparmağa davam edir.

Əgər 1925-ci ilə qədər pis-yaxşı bu dövətdə hakim bir millət olan türklər bu gün nə milli-mədəni muxtariyyətə, nə də milli-məhəlli muxtariyyətə reva görülmürsə, o zaman tek yol yeni bir dövlət yaratdı sifətdən başlamaqdır. Bir sözlə, vaxtilə özünün yaratdığı dövətdə artıq bir əsərə yaxındır, bütün haqq və əzadlıqlardan məhrum olan şərifli, qürurlu bir millətin yapa biləcəyi tek xilas yolu, evvəllər də bunu dəfələrlə ortaya qoyduğu kimi, yeni bir Türkdövlətliyinin əsasını qoymaqdır. Sadəcə, yeni bir Türkdövləti bu dəfə hər hansısa bir Türkböyünün öncüllüyü ilə deyil, kollektiv Türk şüurunun nəticəsi olaraq meydana çıxmalıdır. Yeni Türkün Oğuz və Qıpçaq boylan ortaq Türkdünyagörüşündən, Türklərböyünündən hərəkət edərək Azərbaycan mərkəzi Türkdövlətliyini yaratmaq üçün hərəkətə keçməlidirlər.

Yeni bir Türkdövlətinin sərhədlərini, coğrafiyasını, bəyazığını, idarəetməsini isə onun, nə qədər min illik Türkdünyagörüşü bəlayəçəkəkdir. Biz Türklər hər zaman Türkdüşürü ilə, Türkdüşmənciliklə üzləşmiş yarıtdıq, böyütdük və ucaldıq. İndi də Türk xalqı eyni yoldan hərəkət edə yeni bir Türkdövlətini yaradacaq, bizimlə bərabər olmaq istəyənlərə qapısını açıq tutacaq, düşməncilik edənlərə də layiqli yeni göstərəcəkdir.

Beləliklə, bizcə, yeni bir Türkdövlətinin quruculuğu yolunda millətlaşmə, dövlətləşmə və bütövləşmə dedikdə, əşğıdıklar nəzərdə tutulmalıdır.

Biz, millətlaşmə dedikdə, yeni bir millət yaratmaq deyil, dünnə qədər var olmuş böyük Türk millətini bütün səhələrdə (dill, tarix, mədəniyyət və s.) dirilləni dərk etməliyik.

Biz, dövlətləşmə dedikdə dünyada ilk dəfə dövlətə sahib olduq deyil, vaxtilə var olmuş dövlətləri

mizin (Aratta, Kutı, Subar, Turukki, Manna, Midiya, Oğuzlar, Xəzərlər, Hunlar, Selçuqlar, Baharlılar, Bayandurlular, Qızılbaşlar, Əfşarlar, Qacarlar və b.) külləri içindəki qılıqlımları tutuşdurmaq və növbəti bir Türkdövlətini ortaya qoymağı idrak etməliyik.

Biz, bütövləşmə dedikdə, Türk şüurunuzdakı bütün vərdəyərlərdən qurtulmağı, vərdəyərlərin tərkibində parça-parça yaşamağı bir kənara qoyub, həm şüuri, həm də fiziki anlamda bir olmağı anlamalıyıq.

Demək istədiyimiz odur ki, millətləşmə, dövlətləşmə və bütövləşmə anlayışlarına qarşıqılıq şəkildə baxaraq, birinin o birisi ilə daim bağlılığını göz önündə tutaraq, yeni bir Türkdövləti yaratmaqdan başqa gərəmiz yoxdur. Artıq bizlər nə Səfəviləri, nə Əfşarları, nə də Qacarları bərpə edə bilmərik, çünki o dövətlərimizin ilkin mahiyyəti ilə son mahiyyəti arasında xeyli fərqlər vardır. Bunu

apaların anti-türk ideologiyasının nəticəsi olaraq İngilislər başda olmaqla, Avropa dövlətlərinin işbirliyi nəticəsində 1925-ci ildə Türkdövlətinin devirilərək onların yerinə əryançı fars Pəhləviləri hakimiyyəti gətirilməsi artıq heç kəsə sir deyil. Bununla da əfsanəvi "İran"ın gerçəkçi bir İran dövlətinə çevrilməsi üçün ciddi zəmin hazırlanaraq türklərin əzəzi min ildən çox idarə etdiyi bölgənin bilərəkdən farsçı-əryançı "İran"a çevrilməsi prosesinə rəsmi şəkli verilməyə başlandı. Mehribun nəticəsi olaraq, öncədən də "İran" və "Turan" məsələlərində şüuru qarşıqırdılar türklər, o cümlədən Türkdüşmənciləri arasında "Arian" kimliqli Pəhləvilərin hakimiyyəti gətirilməsiylə də, ziddiyyətli düşüncələr daha da dərinləşdi. Başqa sözlə, Qacarların devrilməsindən sonra (1925) türklər arasında "Türk Turanı" (Turanian) ilə yanaşı, oqtav vətən, mədəniyyət və dövlət kimliqli "İran" anlayışı şüurlarda yer tapmağa baş-

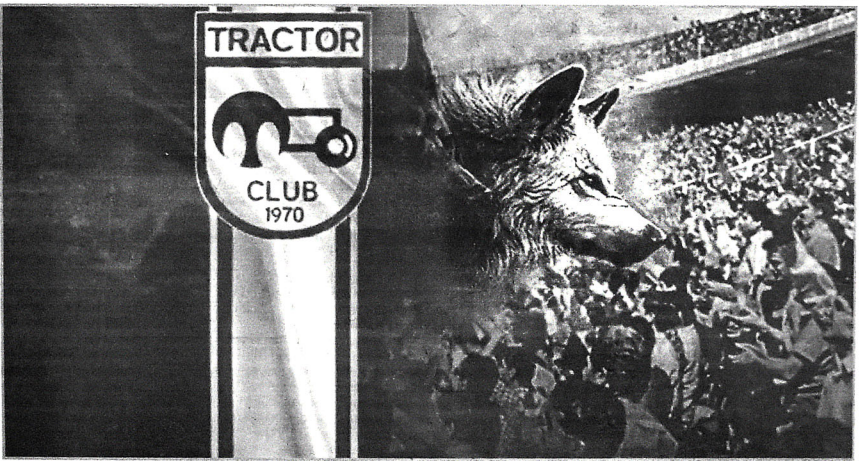
dövlətlərinin "Turan" çərçivəsində deyil, 1925-ci ildən sonra hakimiyyətə gətirilməsi Pəhləvilərə nisbətən Fars-Arian "İran" kontekstində görünür, bu cür "İran"ı da yalnız 1925-ci ildən sonraya yox bütün zamanlara şamil edərək Azərbaycan daimi düşməni kimi qələmə veririk. Sovetlər Birliyinin və Pəhləvilərin Azərbaycan türklərinə qarşı apardığı əşğı-yuxarı eyni siyasət nəticəsində də Nadir şah Əfşarlar, Şah İsmayıl Xətayilər, Şah Təhməsbəylər, Nadir Şah Əfşarlar, Ağə Mehəmməd şah Qacarlar bir sözlə, bütün Türkdövlətlərini "İran" şəhna çevirir, "İran" şahları kimi də Türkdüşmənciləri Azərbaycan düşməni olurlar. Başqa sözlə, Sovetlər Birliyində Stalinin, Pəhləvilərdə Rza Pəhləvilərin apardığı siyasət Azərbaycan türklərinin kimliyinə yönəldilmiş, bunun nəticəsi olaraq dünyəviyə saxta "İran"ı və "Azəri" kimliyi gətirmişdir.

Ona görə də, Türkiyə və Azərbaycanın rəsmi tarixçilliyində

- Tebrizi və Tehranı Azərbaycan ərazisində tutmuşlar. Yoxsa, kimlərsə ədalət edirlər ki, Əfşarlar və Qacarlar bu dövləti İngilissəfəvilər-masson birliyini əyləli hakimiyyətə gətirilən "Pəhləvilər", ya da indiki işçi-farsçı "Mollalar" üçün qummuşlar? Əşğı-yuxarı buna istinad edərək Əfşarlar və Qacarlar "yadelli" hesab edənlər varsa böyük yanlışlıq edirlər. Əgər bu gün türklər əzəzi min ilə yaxın bir tarixdə hakimiyyəti sürdürdülə əfsanəvi ya da gerçək Turan və İran coğrafiyalarında mövcud olan "İran İslam Respublikası"nda haqsız duruma düşüblərsə, bu fars ya da farsdillilərin qəhrəmanlığı ilə deyil, İngilissəfəvilər küvvəlinin işbirliyi nəticəsində baş vermişdir.

Ona görə də, bu gün əfsanəvi ya da gerçəkçi Turan və İran coğrafiyasında mövcud olan "İran İslam Respublikası"nın varlığını göz önündə tutaraq, üstəlik türklərin burada əsasən söz sahibi olma-

"Molla"-Ariyançı İran dövrü və Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı

bizə edənler təbii ki, Türkdüşmənciləri oldular və həmin dövətlərimizi, əzəzi sonuncu olaraq da Qacarları Türkdüşməncilərdən aldılar. Artıq biz türklər, nə qədər də desək ki, İran Pəhləvilər, İran İslam rejimləri də bizim Türkdövlətliyimiz üzərində qurulub, bu gerçəklik dövlətimizin artıq əlimizdən çıxması gerçəkliyini ortadan qaldırmı və qaldırmayacaq da. Ona görə də millətləşmə, dövlətləşmə və bütövləşmə üçüncülüyündən təməlini atmaq lazımdır. Şübhəsiz, böyük Azərbaycanın bir hissəsində kiçik bir Azərbaycan Respublikasının mövcudluğu isə yaxını illərdə quracaq böyük Türkdövlətin əsas nüvəsidir. Bu, ələ bir təbii gerçəklikdir ki, bütün dünya millətləri bir araya gəlib buna qarşı çıxsa belə, yene də Azərbaycan mərkəzi yeni böyük Türkdövlətinin meydana çıxmasına engel ola bilməyəcəklər.

Çağdaş dövrdə Turan-İran məsələləri kontekstində Azərbaycanı bütövləşdirməyin əsasları. Əsirlər

ladi. Bizcə, "İran" anlayışının türklər arasında ziddiyyətlərə yol açmasının nəticəsi olaraq Azərbaycan türklərinin əksəriyyəti bundan çıxışı yolu kimi Arian-Fars kimliqli "İran"a qarşı, Türkdüşməncilik "Azərbaycan" ortaya qoydular. Yeni 1925-ci ildə Türkdövlətinin itimayızının nəticəsi olaraq ortaya çıxan əryan-fars kimliqli "İran"a qarşı olaraq təskinliyimizi, daha sonra da xilasımızı Türkdüşməncilik "Azərbaycan"da aramağa başladın. Çünki Türk ulusu olaraq şüurunuz dolağırdan Fars-Arian "İran"ından qurtulmaq üçün ilk növbədə, Turan deyil, Bütövləşmə Azərbaycan qurtuluş yolunuz kimi görünməkdədir.

Bu anlamda vaxtilə Türkdüşməncilərinin apardığı müdəcəlləri və islahatları da Turan çərçivəsində deyil, geniş mənada "İran" da anlamda isə Azərbaycan yönündən yanaşınq. Bu zaman Azərbaycanı müdəcəllə etmək nəminə də Türkdüşməncilərinin apardığı müdəcəlləri və islahatları 1925-ci ilə qədər pis-yaxşı mövcud olan Türkdüşmənciləri

1925-ci ildən sonrakı "İran"a nisbətən "İran şahları" kimi adı keçən bütün Türkdüşmənciləri düşməni və işğalçı kimi qələmə verirlər. Özalikə, Sovetlər Birliyi dövründə yazılan rəsmi "Azərbaycan tarixi" kitablarında 1925-ci ildən sonrakı "İran"ı nisbətən Səfəvilər, Əfşarlar, Qacarlar dövlətləri heç bir salqın olmadan, özəlliklə son min il ərzində bu coğrafiyada Türklərin hakimiyyəti sürməli nəzərə alınmadan bütünü Azərbaycana, Türkiyəyə bütövlükdə Türkiyəyə düşməni kimi qələmə verilməmişdir.

Ona görə də hesab edirik ki, "Azərbaycan tarixi" kitablarında Səfəvilərin, Əfşarların, Qacarların hakimiyyətini yalnız "İran hökumətləri" kimi qələmə verib, onlardan "yadelli hökumətlər" kimi bəhs etmək doğru deyildir. Özaliklə də, Nadir şah Əfşar ya da Ağə Mehəmməd şah Qacar necə "yadelli hökumətlər" ola bilər ki, onlar Azərbaycanı hər şeydən üstün saymış, hakimiyyətlərini Turanın mərkəzi Azərbaycana bəyan etmiş, dövlətin iki mühüm paytaxtını

masından çıxış edərək Səfəvilər, Əfşarlar və Qacarlardan imtina etməyimiz doğru deyildir. Çünki xarici küvvələrin əyləli sonuncu Oğuz-Türkdövləti Qacarların yerinə hakimiyyətə gətirilmiş farsdilli "Pəhləvilər"lə "Mollalar" türklər olmadan varlığını sürdürmə bilmək halında deyildir. Hər halda bugünkü "İran İslam Respublikası" adlı dövlətin hakimiyyətində türklər, özəlliklə Azərbaycan türkləri mühüm yer tutmaqdadır. Bir sözlə, Türklər, o cümlədən Azərbaycan türkləri olmadan Pəhləvilər dönməmiş olardı, "İran İslam Respublikası" böyük öpüdə əhəmiyyətini itirir. Buna, "İran İslam Respublikası"nda hakim qüvvə olan farsdilli "Mollalar" rejimi də, onları yazılı Türkdüşmənciləri yerinə hakimiyyətə gətirmiş xarici dövlətlər də yaxşı bilirdi. Əgər bu gün türklər, o cümlədən bu millətin əna qolu olan Güney Azərbaycan türkləri "İran İslam Respublikası"ndan ayrılıb müstəqilliyini ələndərsə, "İran" adlanan ölkə demək olar ki, biter.